

*Materiaal voor literatuurlessen tijdens het schoolvak Nederlands
in de bovenbouw van havo en vwo*

Lesbrief 1

ZEE NU

Eva Meijer

ontwikkeld door Nienke van Doeselaar
vanuit de opleiding Nederlandse Taal en Cultuur
mei 2022

Inleiding

Extreme hitte, langdurige droogte of overstromingen. De gevolgen van klimaatverandering zijn niet meer weg te denken uit het dagelijkse nieuws. Ook veel schrijvers houden zich bezig met het klimaat in hun werk. Er verschijnen steeds meer boeken waarin de klimaatcrisis een belangrijk thema is. Deze boeken worden vaak klimaatfictie genoemd: verhalen die je op een of andere manier aan het denken zetten over klimaatverandering, de rol die mensen hierin spelen en mogelijke gevolgen hiervan. In verhalen kun je vanuit verschillende perspectieven naar de aarde kijken en naar de manier waarop mensen met de natuur omgaan.

In de komende les(sen) besteed je aandacht aan klimaatfictie. Aan de hand van een boek, een toneelstuk of een dichtbundel denk je na over klimaatverandering en ga je hier ook over in gesprek met je medeleerlingen. Je gaat nadenken over de rol die literatuur zou kunnen spelen in de klimaatcrisis. Kunnen verhalen ons als lezers helpen om op andere manieren te kijken naar het klimaat? Hoe gaan mensen om met de aarde en hoe verschillen ze daarin van elkaar? Hoe zou de toekomst eruit kunnen zien als we niks zouden doen om klimaatverandering tegen te gaan? En welke gevolgen heeft dat voor de natuur en voor samenlevingen?

Zee nu

In deze lesbrief staat het boek *Zee nu* van Eva Meijer centraal. De zee komt in het boek steeds verder het land in en zo verdwijnt Nederland steeds verder onder water. Er verschijnen complotdenkers op social media, sommige Nederlanders vluchten naar Duitsland en andere mensen blijven achter in de hoop vermisten terug te vinden. Je leest onder andere mee met de minister-president, maar ook met een activiste en een scholier. *Zee nu* gaat over hoe mensen omgaan met anderen en zichzelf wanneer ze het water niet meer onder controle hebben. Het is een boek over de natuur, over de zee en over het land, en over mensen.

Literatuur:

Zee nu

Eva Meijer

Uitgeverij Cossee, 2022

Opdracht 1: Personages

Binnen je groepje gaan jullie eerst voor jezelf enkele vragen beantwoorden. Daarna bespreken jullie je antwoorden met elkaar.

Kies een van deze personages om onderstaande vragen over te beantwoorden: scholier Wilg, onderzoeker Steen, activiste Arie, de minister-president of reporter Fred Vogel. Zorg ervoor dat jullie allemaal een ander personage kiezen! Beantwoord vervolgens voor jouw personage de volgende vragen en bespreek ze daarna in je groepje.

- Hoe gaat dit personage om met de overstroming? Zie je bijvoorbeeld paniek of juist onverschilligheid? Probeert het personage iets aan de situatie te doen of slaat diegene eerder op de vlucht?
- Hoe begrijpelijk vind je deze reactie en waarom?

Opdracht 2: De zee

De zee speelt een grote rol in *Zee nu*. De Noordzee overspoelt Nederland steeds verder en de verschillende personages gaan hier allemaal op hun eigen manier mee om. Daarnaast staan er steeds korte stukjes in het boek waarin de zee vergeleken wordt met verschillende dingen of personen, zoals een geliefde, een gebed of verdriet.

- Zou je de zee in dit boek ook een soort personage kunnen noemen? Waarom wel of waarom niet?
- Wie of wat staat er centraal in het boek: de zee of de mensen? Leg je antwoord uit.
- Wat voegen deze korte stukjes over de zee ('De zee als geliefde', 'De zee als troost', enzovoorts) toe aan het verhaal? Tip: het kan helpen om de vraag om te draaien – hoe zou het verhaal eruitzien als deze stukjes er *niet* in hadden gestaan?

Eva Meijer vertelt in een interview over de rol die de zee in haar boek speelt: "De zee heeft in de roman een dubbele functie. Ze is angstaanjagend: een verwoestende natuurkracht. Inderdaad een zinnebeeld van dood en vernietiging. Tegelijk heeft ze iets troostends. Ze laat zien hoe nietig wij zijn, hoe alles ontstaat en vergaat en wij onderdeel van dat ritme zijn."¹

Deze dubbele rol van de zee zie je ook terug in het volgende fragment:

Het lijkt onschuldig, het lijkt een rampenfilm, het lijkt iets zachts, het lijkt een droom, het lijkt een geschenk, het lijkt een vloek. De zee kroop zacht, heel zacht, heel langzaam de hoofdstad in, een waterig tapijt van hooguit een centimeter, een lege stad op zonderlingen, kwakkelaars en oude muizen na, een stad die er toch al zo lang stond en zo lang bestand was geweest tegen water. (p. 107)

- Kun je bedenken op welke manier de komst van de zee ook op iets zachts of op een droom kan lijken? En voor wie of wat zou dit dan het geval zijn?

¹ Bron: 'Eva Meijer: "Het is zo makkelijk om verstrikt te raken in je eigen kleine menselijke leventje.'" Interview in *Trouw*, 10 maart 2022.

Opdracht 3: Nederland waterland

Water speelt een grote rol in Nederland: grote delen van het land liggen onder de zeespiegel en veel mensen zien onze polders, dijken en de Deltawerken als belangrijk kenmerk van Nederland. Deze omgang met het water wordt vaak 'de strijd tegen het water' genoemd. In *Zee nu* zie je die gedachte ook terug in onderstaande toespraak van de minister-president:

Landgenoten. Binnen korte tijd is het leven van een aantal van u drastisch veranderd. De zee is ons land binnengedrongen. Mensen in de kustprovincies hebben te maken met extreme onzekerheid. Met vloed zonder eb. We weten niet hoe dit zeldzame natuurfenomeen zich zal ontwikkelen. Wat we wel weten is dat Nederland koploper is op het gebied van watermanschap. Onze dijken zijn een voorbeeld voor heel de wereld. Zelf ben ik in allerlei landen geweest om kennis te delen en van elkaar te leren. Ik heb wc's aangelegd in India. Wat we ook weten is dat de organisatie van ons land onge-evenaard is. Dat zien we aan hoe snel het leger in actie is gekomen. Ook de wetenschappers zijn we dankbaar en alle mannen, pardon, mensen, die paraat staan om het land tegen het wassende water te verdedigen. Nederland zou Nederland niet zijn als er niet overal mensen in actie zouden komen. Talloze vrijwilligers en anderen staan klaar. Aan de kust, maar ook via de hulplijnen. Op nummer 111 kunt u terecht met al uw praktische vragen en uw zorgen. Want u staat er niet alleen voor. De komende tijd zal het erop aankomen. Maar ik vertrouw erop dat u het hoofd koel houdt. Alleen samen kunnen we het water de baas. Dat was vroeger al zo, en nu helemaal. Makkelijk zal het niet worden en iedereen zal voor zijn eigen problemen komen te staan. Maar ik hoop en verwacht dat een gevoel van saamhorigheid en trots ons dwars door deze moeilijke tijd zal blijven verbinden. (p. 50-51)

- a. Waar denk je aan bij het woord 'strijd'? Noteer voor jezelf één minuut lang alle woorden die in je opkomen. Deel deze vervolgens met je groepje.
- b. Vind je het woord 'strijd' ook passen bij de omgang met water in Nederland? Waarom wel of waarom niet?
- c. Wat denk je dat er in dit boek vooral naar voren komt: is er sprake van een strijd tegen het water of zou je het juist anders omschrijven?

Opdracht 4: Toekomstbeelden

In zijn boek *Hoe gaan we dit uitleggen: Onze toekomst op een steeds warmere aarde*² laat Jelmer Mommers twee verschillende toekomstscenario's zien. In een van de scenario's die Mommers heeft bedacht is er weinig gedaan om klimaatverandering tegen te gaan. Het is dan inmiddels 2050 en de aarde is flink opgewarmd. Lees eerst het volgende fragment uit dit door Mommers bedachte toekomstbeeld en beantwoord daarna de vragen.

Jaar: 2050

Land: Nederland

Wereldwijde opwarming sinds de industriële revolutie: 2,6 graden

Dankzij de dijkverhogingen lukt het vooralsnog om de polders droog te houden, maar de grotere vrees is nu dat Nederland als een badkuip volloopt tijdens het regenseizoen, als de Rijn en de Maas buiten hun oevers treden door langdurige stortbuien in het achterland.

In het Nationaal Overstromingsplan is geregeld dat natuurgebieden, akkers en kleine dorpen dan eerst worden geofferd. Maar de overheid kan ondanks die drastische plannen niet garanderen dat mensen in de Randstad droge voeten houden. Alleen de aanbieders van klimaatbestendige woonprojecten wagen zich aan zulke garanties, maar je moet multimiljonair zijn om daar te kunnen wonen.

- Zie je overeenkomsten tussen dit scenario en de manier waarop in *Zee nu* met het water wordt omgegaan? Laat dit aan de hand van een citaat uit het fragment en/of uit het boek zien.
- Zie je ook verschillen? Laat dit ook weer met een citaat uit één of beide teksten zien.
- Bekijk je antwoord bij opdracht 2a nog eens. Zou je de zee in het fragment van Mommers ook een personage kunnen noemen? Waarom wel of waarom niet?
- Jelmer Mommers schetst in zijn boek ook een positiever toekomstbeeld: een toekomst waarin mensen wél hebben ingegrepen om klimaatverandering tegen te gaan. Lees eerst het onderstaande fragment.³

Jaar: 2050

Land: Nederland

Wereldwijde opwarming sinds de industriële revolutie: 1,6 graden

De opwarming is gestopt, al is het de afgelopen decennia wel warmer geworden

² Bron: Jelmer Mommers, *Hoe gaan we dit uitleggen. Onze toekomst op een steeds warmere aarde*. De Correspondent, 2019, blz. 81.

³ Bron: Jelmer Mommers, *Hoe gaan we dit uitleggen. Onze toekomst op een steeds warmere aarde*. De Correspondent, 2019, blz. 105-106.

– een deel van de schade was onvermijdelijk door de nog rondzwevende CO₂-uitstoot van de vorige generaties. Ondanks de omwenteling zijn er de afgelopen decennia daardoor wereldwijd duizenden slachtoffers gevallen als gevolg van hitte, droogte en andere klimaatverstoringen.

Maar het klimaatfonds waar alle landen naar rato van hun nationale inkomen aan bijdragen heeft de pijn in de zwaarst getroffen gebieden wel verzacht, en de onderlinge samenwerkingsverbanden van de nationale Herstelministeries werpen hun vruchten af: gemeenschappelijke bosbouwprojecten leveren voor iedereen tastbare voordelen op. Veel geld dat vroeger naar defensie ging, gaat nu naar wederopbouw en natuurbescherming. De miljoenen nieuwe bomen die in de jaren twintig zijn aangeplant, vormen nu bossen die koolstof vasthouden en voor verkoeling zorgen tijdens de warme zomers. Het is, ondanks alles, een hoopvolle tijd om in te leven.

Het vertrouwen in de toekomst is terug.

Door welk scenario word je meer aan het denken gezet, het eerste of het tweede? Waarom?

- e. *Zee nu* eindigt met de woorden: “Het water kwam en sprak en de mensen konden alleen nog maar luisteren.” Mommers’ tweede scenario eindigt met: “Het vertrouwen in de toekomst is terug.” Wie zou er aan het einde van *Zee nu* ook nog vertrouwen in de toekomst kunnen hebben, en waarom?

Opdracht 5: Verhalen over het klimaat

Klimaatfictie (verhalen waar klimaatverandering een grote rol in speelt) kan je als lezer aan het denken zetten over de klimaatcrisis en de mogelijke gevolgen van hoe we hier als mensen op reageren. In een interview zegt Eva Meijer het volgende over de manier waarop haar boek mensen aan het denken kan zetten: “Omdat wij nu nog even goed zitten in Nederland blijft de klimaatcrisis voor veel Nederlanders abstract. Fictie kan aanknopingspunten bieden om er als samenleving toch over te praten. En dat is nodig, anders veranderen we niets.”⁴

- a. Heeft *Zee nu* je aan het denken gezet? Leg je antwoord uit.
- b. In *Zee nu* lees je van meerdere personages hoe zij reageren op klimaatverandering. Wat is het effect van deze verschillende perspectieven op jou als lezer?

⁴ Bron: ‘Eva Meijer: “Het is zo makkelijk om verstrikt te raken in je eigen kleine menselijke leventje.”’ Interview in *Trouw*, 10 maart 2022.